

**Beheerpakketten voor praktijkproject
Brabantse Biodiversiteitsmonitor
Melkveehouderij
(BBM Brabant)**

**Collectieven ANB Midden- en West-Brabant
C. Braat**

**Vastgesteld op 15 juni 2021 door provinciaal projectteam
Biodiversiteitsmonitor Brabants Bodem**

Inhoud

1. Inleiding
2. Beheerpakketten voor KPI kruidenrijk grasland
3. Beheerpakketten voor KPI (agrarisch) natuurbeheer
4. Beheerpakketten voor KPI groenblauwe dooradering

Bijlage 1	KPI's, beheerpakketten en wegingsfactoren voor BBM-Brabant
Bijlage 2	Definities
Bijlage 3	Meetmethode kruidenrijkdom

1. Inleiding

De Brabantse Biodiversiteitsmonitor Melkveehouderij (BBM Brabant) is een praktijkproject voor melkveehouders dat voortkomt uit Brabants Bodem, een project in het Van Gogh Nationaal Park i.o. (VGNP) waarbij elf partijen samenwerken om een robuuster verdienmodel te ontwikkelen voor die ondernemers die bijdragen aan het verbeteren van water- en bodemkwaliteit, klimaat en biodiversiteit. Het Ministerie van LNV, de Provincie Noord-Brabant en Waterschappen De Dommel, Brabantse Delta en Aa en Maas, financieren de BBM regeling.

De BBM werkt met 13 indicatoren zoals blijvend grasland, stikstofbodemoverschot, weidegang en groenblauwe dooradering (zie bijlage 1). De meeste gegevens komen uit de KringloopWijzer. Aan het project is een 3-jarige beloningsregeling gekoppeld. Het Ministerie van LNV, de Provincie Noord-Brabant en Waterschappen De Dommel, Brabantse Delta en Aa en Maas, financieren de regeling.

De collectieven ANB Midden- en West-Brabant inventariseren de zogenaamde 'groene indicatoren' die niet uit de Kringloopwijzer komen. Voor de inventarisatie hiervan wordt gebruikt gemaakt van beheerpakketten en wegingsfactoren (zie bijlage 1).

In dit document staan de omschrijvingen voor de beheerpakketten voor het praktijkproject Brabantse Biodiversiteitsmonitor Melkveehouderij. De pakketten in dit document bestaan grotendeels uit de landelijke BBM-pakketten. Alleen voor kruidenrijke graslanden zijn twee Brabantse versie gemaakt.

1.1 Pakketten en KPI's

De beheerpakketten voor het praktijkproject 'Brabantse Biodiversiteitsmonitor Melkveehouderij' zijn grotendeels gebaseerd op de op 3 maart 2021 door de Stichting Biodiversiteitsmonitor vastgestelde notitie met beheerpakketten voor de landelijke Biodiversiteitsmonitor Melkveehouderij (BBM). De meeste van deze pakketten kunnen worden gebruikt in het project. De beheerpakketten die beginnen met BBM zijn de landelijke door de Stichting Biodiversiteitsmonitor vastgestelde beheerpakketten.

Omdat een aantal BBM-pakketten onvoldoende aansluiten bij de praktijk in Brabant- in landelijke beheerpakketten sterke link met weidevogelbeheer- zijn voor de graslandpakketten 'Kruidenrijk grasland extensief' en 'Productief kruidenrijk grasland' aangepaste beschrijvingen gemaakt die beter aansluiten bij de Brabantse praktijk. Deze Brabantse versies zijn niet vastgesteld door de Stichting Biodiversiteitsmonitor en gelden alleen voor de Brabantse Biodiversiteitsmonitor Melkveehouderij.

BBM-pakketten zijn ontwikkeld voor agrariërs die niet mee kunnen of willen doen aan ANLb, maar via BBM-pakketten toch kunnen aantonen welke bijdrage zij leveren aan biodiversiteit op hun bedrijf en hen te stimuleren om de biodiversiteit te vergroten.

Elk pakket heeft een weging die overeenkomt met de landelijke wegingsfactoren van de BBM-pakketten. Zo weegt een houtwal per hectare zwaarder dan een hectare grasland met rustperiode. De aantallen hectares x de weging van de pakketten dragen bij aan de score van de melkveehouder op de drie Kritische Prestatie Indicatoren (KPI's) in het praktijkproject: percentage Kruidenrijk grasland, percentage groenblauwe dooradering en percentage (agrarisch) natuurbeheer

Hoe is de weging bepaald?

In het bepalen van de weging is een knip gemaakt in pakketten waarbij het beheer op landbouwgrond plaatsvindt (bv. graslandbeheer of weidevogelbeheer) en beheer buiten landbouwgrond (bv. landschapselementen of slootschonen).

Evt., iets verder uitschrijven hoe weging tot stand is gekomen, waarom is ene pakket 1 en andere pakket 0,38.

In het rapport van Schuttelaar & Partners (2019) werd geadviseerd na te denken over een factor (bijvoorbeeld 0,5) voor beheer dat niet plaatsvindt op eigen grond. Zo'n factor is in 2020 en 2021 niet toegepast, maar lijkt wel gewenst gezien de enorme toename van natuur- en landschapsbeheer op grond van anderen.

Doet u al mee aan de ANLb-regeling? Dat beheer kunt u meetellen. De beheervorschriften van het ANLb-pakket zijn leidend voor het uit te voeren beheer. Als u een ANLb-contract heeft en u houdt zich aan de beheervorschriften van het ANLb-pakket, dan wordt deze oppervlakte meegewogen met eenzelfde waarde als het corresponderende BBM-pakket.

De pakketten zijn voor BBM Brabant toe te delen tot een drietal Kritieke Prestatie Indicatoren (KPI's):

- Pakketten voor KPI kruidenrijk grasland
- Pakketten voor KPI (agrarisch) natuurbeheer
- Pakketten voor KPI groenblauwe dooradering

Diverse beheerpakketten kunnen voor meerdere KPI's ingezet worden: zie 'Rekentool project Brabantse Biodiversiteitsmonitor Melkveehouderij' die ontwikkeld is door de collectieven ANB Midden- en West-Brabant (zie bijlage 1).

1.2 Opbouw document

Elk KPI heeft een eigen hoofdstuk waarin de specifieke pakketten benoemd zijn. Daarin is per pakket is de naam en het nummer te vinden en een korte beschrijving van het doel van de beheermaatregelen. Vervolgens volgen eventueel instapeisen (voorwaarden waaraan een agrariër direct moet voldoen bij de ingangsdatum van het beheer) en beheervorschriften. Voor sommige pakketten zijn aanvullend adviezen benoemd.

In de bijlagen zijn vervolgens een aantal definities nader toegelicht (bijlage 2) en vindt u een toelichting hoe u in het veld kunt bepalen of u voldoet aan het vereiste aantal grassen en/of kruiden uit de graslandpakketten (bijlage 3).

1.3 Controleerbaarheid beheerpakketten

Wanneer u een beheerpakket selecteert voor uw bedrijf, moet u minimaal voldoen aan de (eventueel) benoemde instapeisen en beheervorschriften. Deze beheervorschriften zijn specifiek geformuleerd. Dit is enerzijds om te zorgen dat uw beheer 'borgbaar' (controleerbaar) is, en anderzijds om daadwerkelijk een zekere bijdrage aan de biodiversiteit te kunnen garanderen. Voor de KPI's is het nodig dat er afdoende registratie is: een kaartbeeld waarop zichtbaar is op welke percelen / landschapselementen u welk beheer uitvoert over welke oppervlakte.

2. Pakketten voor KPI % kruidenrijk grasland

Opmerking: Voor deelnemers die meedoen aan landelijke projecten van de Duurzame Zuivelketen zoals 'On the way to Planet Proof' gelden voor productief kruidenrijk grasland de instapeisen en beheervorschriften van het landelijke beheerpakket **BBM 100 Productief kruidenhoudend**. De Brabantse versie is niet goedgekeurd door landelijke Stichting Biodiversiteitsmonitor. **Beheerpakket Z.37.BBM Brabant 2 kan vooralsnog alleen gebruikt worden t.b.v. de Brabantse Biodiversiteitsmonitor Melkveehouderij.**

Z.37.BBM Brabant 2: Brabant productief kruidenhoudend grasland (geen landelijk BBM-pakket)

Instapeisen

- Dit pakket is niet toegestaan op percelen die voldoen aan de instapeisen van een van de volgende BBM-pakketten:
  - BBM 105 kruidenrijk graslandrand (extensief)
  - BBM 151 kruidenrijk grasland (extensief)
  - BBM 113 Botanisch grasland
  - BBM 131 Botanische graslandrand.
- Overall op het perceel zijn ten minste 8 soorten vlinderbloemigen en/of kruiden aanwezig (zie bijlage 2).
- Uitsluitend hele percelen zijn toegestaan (niet alleen randen).

Beheervorschriften

- Bij inzaai op veen is ploegen, spitten, scheuren of frezen niet toegestaan.
- Klaver en kruiden maken in augustus minimaal 25% uit van de bedekking van het gewas.
- Alleen bemesting met mest van graasdieren.
- Chemische onkruidbestrijding is alleen pleksgewijs toegestaan (max 10% van de oppervlakte) voor haarden van probleemkruiden, zoals akkerdistel, Jacobskruiskruid, brandnetel en ridderzuring. Toepassing van glyfosaat is niet toegestaan

Advies

- Bemest niet bij doorzaai of herinzaai: dit versterkt de grasgroei, waardoor de opkomst van de ingezaaide kruiden achterblijft.
- Het toepassen van inheemse soorten in het mengsel heeft de voorkeur.
- Bij inzaai is het advies om maximaal 30 kg graszaad per hectare toe te passen. Grotere hoeveelheden hebben een negatief effect op de ontwikkeling van de kruiden in het mengsel.
- Inzaai op percelen met een pH beneden de 5,5 is niet aan te raden, omdat een goede pH belangrijk is voor de meeste vlinderbloemigen, maar ook voor kruiden. Bij een lagere pH groeien deze soorten niet goed.
- Voor een aantal soorten vlinderbloemigen, zoals Esparcette, luzerne en rolklaver, is het noodzakelijk het zaaizaad (of de grond) te enten met de juiste Rhizobium bacteriën. Als dit uitblijft groeien de vlinderbloemigen niet goed.
- Door de kruiden jaarlijks minimaal 2 keer tot bloei te laten komen voor u gaat maaien, biedt u voedsel (nectar en stuifmeel) voor insecten.

BBM 100 Productief kruidenhoudend grasland

Dit type grasland vormt een combinatie tussen functionaliteit in de bedrijfsvoering en het bieden van een geschikte leefomgeving voor insecten. Door 15% te laten staan bij maaien of beweiding, krijgen de vlinderbloemigen en andere kruiden de kans om in bloei te komen en daarmee voedsel (nectar en stuifmeel) te produceren voor insecten. Alsmede kans op zaadvorming. Door ook in de winterperiode 15% te laten staan, biedt u een overwinteringsplek voor insecten.

Instapeisen

- Dit pakket is niet toegestaan op percelen die voldoen aan de instapeisen van een van de volgende BBM-pakketten:
  - BBM 105 kruidenrijk graslandrand (extensief)
  - BBM 151 kruidenrijk grasland (extensief)
  - BBM 113 Botanisch grasland
  - BBM 131 Botanische graslandrand.
- Overall op het perceel zijn ten minste 8 soorten vlinderbloemigen en/of kruiden aanwezig, waarvan minimaal 4 vlinderbloemigen (zie bijlage 2).
- Uitsluitend hele percelen zijn toegestaan (niet alleen randen).

Beheervorschriften

- Bij inzaai op veen is ploegen, spitten, scheuren of frezen niet toegestaan.
- Klaver en kruiden maken in augustus minimaal 25% uit van de bedekking van het gewas.
- Beweiding is toegestaan, mits minimaal 15% van het areaal is uitgerasterd.
- Per maaibeurt wordt minimaal 15% van de oppervlakte niet gemaaid (ook de laatste snede voor de winter). De ligging van het niet-gemaaid deel mag per maaibeurt rouleren.
- Chemische onkruidbestrijding is alleen pleksgewijs toegestaan (max 10% van de oppervlakte) voor haarden van probleemonkruiden, zoals akkerdistel, Jacobskruiskruid, brandnetel en ridderzuring. Toepassing van glyfosaat is niet toegestaan.

Advies

- Bemest niet bij doorzaai of herinzaai: dit versterkt de grasgroei, waardoor de opkomst van de ingezaaide kruiden achterblijft.
- Het toepassen van inheemse soorten in het mengsel heeft de voorkeur.
- Bij inzaai is het advies om maximaal 30 kg graszaad per hectare toe te passen. Grotere hoeveelheden hebben een negatief effect op de ontwikkeling van de kruiden in het mengsel.
- Inzaai op percelen met een pH beneden de 5,5 is niet aan te raden, omdat een goede pH belangrijk is voor de meeste vlinderbloemigen, maar ook voor kruiden. Bij een lagere pH groeien deze soorten niet goed.
- Voor een geslaagde vestiging van vlinderbloemigen en kruiden is het advies om geen stikstof kunstmest te gebruiken. Deze bevordert vooral grasgroei en zorgt voor te sterke concurrentie met de vlinderbloemigen.
- Voor een aantal soorten vlinderbloemigen, zoals Esparcette, luzerne en rolklaver, is het noodzakelijk het zaaizaad (of de grond) te enten met de juiste Rhizobium bacteriën. Als dit uitblijft groeien de vlinderbloemigen niet goed.
- Door de kruiden jaarlijks minimaal 2 keer tot bloei te laten komen voor u gaat maaien, biedt u voedsel (nectar en stuifmeel) voor insecten.

Opmerking: Voor deelnemers die meedoen aan landelijke projecten van de Duurzame Zuivelketen zoals 'On the way to Planet Proof' gelden voor Kruidenrijk grasland (extensief) de instapeisen en beheersvoorschriften van het landelijke beheerpakket BBM 151 Kruidenrijk grasland (extensief). De Brabantse versie is niet goedgekeurd door landelijke Stichting Biodiversiteitsmonitor. Beheerpakket Z.37.BBM Brabant 1 kan vooralsnog alleen gebruikt worden t.b.v. de Brabantse Biodiversiteitsmonitor Melkveehouderij.

Z.37.BBM Brabant 1: Brabant kruidenrijk grasland (geen landelijk BBM-pakket)

Instapeisen

- Er zijn minimaal 15 inheemse soorten grassen en niet-veredelde kruiden aanwezig per 25 m² (zie bijlage 2).
- Uitsluitend hele percelen zijn toegestaan (niet alleen randen).

Beheersvoorschriften

- Scheuren, spitten, ploegen, frezen of her-inzaai is niet toegestaan.
- Allen bemesting met graasdiermest.
- Bij een hooilandbeheer wordt een rustperiode in acht genomen van 1 april tot minimaal 15 juni. In deze periode vinden geen bewerkingen plaats en wordt het perceel niet beweid of gemaaid. Extensieve voor- of najaarsbeweiding buiten de rustperiode is toegestaan (maximaal 3 GVE / ha).
- Bij een extensief beweidingsbeheer is beweiding toegestaan van 1 mei tot 1 november met maximaal 2,0 GVE/ha.
- Chemische onkruidbestrijding is alleen plekgewijs toegestaan (max 10% van de oppervlakte) voor haarden van probleemkruiden, zoals akkerdistel, Jacobskruid, brandnetel en ridderzuring. Toepassing van glyfosaat is niet toegestaan.

Advies

- Om te zorgen voor een grotere kruidenrijkdom is het advies om terughoudend te zijn in de bemesting.
- Door 10% te laten staan bij maaien of beweiding na 15 juni geeft u ook in die periode kruiden de kans om in bloei te komen en daarmee voedsel (nectar en stuifmeel) te produceren voor insecten. Door ook bij de laatste snede in het jaar 10% te laten staan, biedt u een overwinteringsplek voor insecten.

Omrekenpercentages van dieren in grootvee-eenheden (GVE)	
Omschrijving	GVE
Stieren, koeien en andere runderen ouder dan 2 jaar	1,0 GVE
Paardachtigen ouder dan 6 maanden	1,0 GVE
Runderen vanaf 6 maanden, maar niet ouder dan 2 jaar	0,6 GVE
Runderen jonger dan 6 maanden	0,4 GVE
Schapen, lammeren en geiten	0,15 GVE

BBM 151 Kruidenrijk grasland (extensief)

Kruidenrijke graslandpercelen zijn erg belangrijk voor onder meer weidevogels. De bloeiende kruiden trekken insecten aan, waardoor weidevogels hier hun voedsel kunnen vinden. Ook vormen ze door de late maaidatum een geschikt toevluchtsoord wanneer omliggend grasland wordt gemaaid.

De kruiden komen van nature (niet ingezaaid) in grotere aantallen voor, verspreid over het hele perceel, de zode is open en divers van structuur door de vele kruiden met veel bloeistengels en weinig blad. Dit heeft ook als voordeel dat weidevogelkuikens zich goed kunnen voortbewegen in het grasland.

Instapeisen

- Er zijn minimaal 15 inheemse soorten grassen en niet-veredelde kruiden aanwezig per 25 m² (zie bijlage 2).
- Uitsluitend hele percelen zijn toegestaan (niet alleen randen).

Beheervorschriften

- Scheuren, spitten, ploegen, frezen of her-inzaai is niet toegestaan.
- Het opbrengen van kunstmest en/of drijfmest is jaarrond niet toegestaan.
- Bemesting is alleen toegestaan met vaste mest: maximaal 10 ton ruige mest of stalmest per ha.
- U neemt een rustperiode in acht van 1 april tot minimaal 15 juni.
- In deze periode vinden geen bewerkingen plaats en wordt het perceel niet beweid of gemaaid.
- Extensieve voor- of najaarsbeweiding is toegestaan (maximaal 3 GVE / ha).
- Jaarlijks maait u minimaal één keer.
- Chemische onkruidbestrijding is alleen pleksgewijs toegestaan (max 10% van de oppervlakte) voor haarden van probleemkruiden, zoals akkerdistel, Jacobskruid, brandnetel en ridderzuring. Toepassing van glyfosaat is niet toegestaan.

Advies

- Om te zorgen voor een grotere kruidenrijkdom is het advies om terughoudend te zijn in de bemesting.
- Door 10% te laten staan bij maaien of beweiding na 15 juni geeft u ook in die periode kruiden de kans om in bloei te komen en daarmee voedsel (nectar en stuifmeel) te produceren voor insecten. Door ook bij de laatste snede in het jaar 10% te laten staan, biedt u een overwinteringsplek voor insecten.

Omrekenpercentages van dieren in grootvee-eenheden (GVE)	
Omschrijving	GVE
Stieren, koeien en andere runderen ouder dan 2 jaar	1,0 GVE
Paardachtigen ouder dan 6 maanden	1,0 GVE
Runderen vanaf 6 maanden, maar niet ouder dan 2 jaar	0,6 GVE
Runderen jonger dan 6 maanden	0,4 GVE
Schapen, lammeren en geiten	0,15 GVE

BBM 113 Botanisch grasland

Botanische graslanden zijn niet alleen belangrijk om hun botanische waarde, maar zijn ook voor de fauna belangrijk. Botanisch grasland kan een belangrijke bijdrage leveren aan de leefomgeving van vogels, insecten, amfibieën en kleine zoogdieren. Het gaat vaak om typisch 'ouderwets' grasland met een wat pollige structuur en verspreid voorkomende kruiden. De aanwezige kruiden een voedselbron: de aanwezige nectar trekt insecten aan die op hun beurt voedsel kunnen vormen voor diverse boerenlandvogels.

Instapeisen

- De minimale oppervlakte is:
  - Randen: 0,2 ha en minimaal 3 meter breed (in westelijk veenweidegebied minimaal 2 meter breed)
  - Overhoek: 0,2 ha
- Er zijn minimaal 15 inheemse soorten grassen en niet-veredelde kruiden aanwezig per 25 m² (zie bijlage 2).

Beheervoorschriften

- Scheuren, spitten, ploegen, frezen of her-inzaai is niet toegestaan.
- Bemesting en/of het opbrengen van bagger is niet toegestaan.
- Klepelen is niet toegestaan.
- Van 1 maart tot 1 augustus is beweiding niet toegestaan (daarbuiten maximaal 2 GVE / ha).
- Bijvoeren is niet toegestaan.
- Jaarlijks maait u minimaal één keer.
- Chemische onkruidbestrijding is alleen pleksgewijs toegestaan (max 10% van de oppervlakte) voor haarden van probleemkruiden, zoals akkerdistel, Jacobskruiskruid, brandnetel en ridderzuring. Toepassing van glyfosaat is niet toegestaan.

Advies

- Door 10% te laten staan bij maaien geeft u kruiden de kans om in bloei te komen en daarmee voedsel (nectar en stuifmeel) te produceren voor insecten.
- Om in de winterperiode structuur (schuilgelegenheid) en zaden (voedsel) aan vogels te bieden, maait u kruidenrijke en schrale (delen van) randen of hoeken alleen bij de eerste snede mee. De overige vegetatie maait u regulier mee zodat deze kort de winter in gaan.
- Door percelen niet te bloten blijven de 'eilandjes' met langer gras behouden, deze leveren een biodiversiteitswaarde.

Omrekenpercentages van dieren in grootvee-eenheden (GVE)	
Omschrijving	GVE
Stieren, koeien en andere runderen ouder dan 2 jaar	1,0 GVE
Paardachtigen ouder dan 6 maanden	1,0 GVE
Runderen vanaf 6 maanden, maar niet ouder dan 2 jaar	0,6 GVE
Runderen jonger dan 6 maanden	0,4 GVE
Schapen, lammeren en geiten	0,15 GVE

BBM 131 Botanische graslandrand

Botanische graslandranden zijn niet alleen belangrijk om hun botanische waarde, maar zijn ook voor de fauna noodzakelijk. Botanisch graslandranden kunnen een belangrijke bijdrage leveren aan de leefomgeving van vogels, insecten, amfibieën en kleine zoogdieren. De aanwezige kruiden een voedselbron: de aanwezige nectar trekt insecten aan die op hun beurt voedsel kunnen vormen voor diverse boerenlandvogels.

Instapeisen

- De rand is in westelijk veenweidegebied minimaal 2 m breed en elders minimaal 3 m breed.
- Er zijn minimaal 15 inheemse soorten grassen en niet-veredelde kruiden aanwezig per 25 m² (zie bijlage 2).
- De rand moet grenzen aan een graslandperceel.

Beheervoorschriften

- Scheuren, spitten, ploegen of frezen is niet toegestaan.
- Bemesting en/of het opbrengen van bagger is niet toegestaan.
- Klepelen is niet toegestaan.
- Jaarlijks maait u minimaal één keer waarbij u het gewas afvoert.
- Chemische onkruidbestrijding is alleen pleksgewijs toegestaan (max 10% van de oppervlakte) voor haarden van probleemonkruiden, zoals akkerdistel, Jacobskruiskruid, brandnetel en ridderzuring. Toepassing van glyfosaat is niet toegestaan.

Water- en bodembeheer heeft een positieve bijdrage op de biodiversiteit van zowel insecten, vogels, vissen en amfibieën als kleine zoogdieren. Meer bodemleven draagt bij aan de bodembalans (beluchting en vochtbalans).

BBM 105 Kruidenrijke graslandrand (extensief)

Kruidenrijke graslandpercelen en – randen zijn erg belangrijk voor onder meer weidevogels. De bloeiende kruiden trekken insecten aan, waardoor weidevogels hier hun voedsel kunnen vinden. Ook vormen ze door de late maaidatum een geschikt toevluchtsoord wanneer omliggend grasland wordt gemaaid.

Instapeisen

- De minimale oppervlakte is:
  - Randen: 0,2 ha en minimaal 3 meter breed (in westelijk veenweidegebied minimaal 2 meter breed)
  - Overhoek: 0,2 ha
- Er zijn minimaal 15 inheemse soorten grassen en niet-veredelde kruiden aanwezig per 25 m² (zie bijlage 2).
- De rand moet grenzen aan een graslandperceel.

Beheervoorschriften

- Scheuren, spitten, ploegen, frezen of her-inzaai is niet toegestaan.
- Bemesting en/of het opbrengen van bagger is niet toegestaan.
- U wacht met maaien tot minimaal 15 juni.
- Extensieve voor- of najaarsbeweiding is toegestaan (maximaal 3 GVE / ha).
- Jaarlijks maait u minimaal één en maximaal drie keer waarbij u het gewas afvoert.
- Chemische onkruidbestrijding is alleen pleksgewijs toegestaan (max 10% van de oppervlakte) voor haarden van probleemkruiden, zoals akkerdistel, Jacobskruiskruid, brandnetel en ridderzuring. Toepassing van glyfosaat is niet toegestaan.

Advies

- Het advies is om niet te beweiden, zodat de kruiden tot bloei kunnen komen.

Omrekenpercentages van dieren in grootvee-eenheden (GVE)	
Omschrijving	GVE
Stieren, koeien en andere runderen ouder dan 2 jaar	1,0 GVE
Paardachtigen ouder dan 6 maanden	1,0 GVE
Runderen vanaf 6 maanden, maar niet ouder dan 2 jaar	0,6 GVE
Runderen jonger dan 6 maanden	0,4 GVE
Schapen, lammeren en geiten	0,15 GVE

Advies

- Om in de winterperiode structuur (schuilgelegenheid) en zaden (voedsel) aan vogels te bieden, maait u kruidenrijke en schrale (delen van) randen of hoeken alleen bij de eerste snede mee. De overige vegetatie maait u regulier mee zodat deze kort de winter in gaan.
- Door percelen niet te bloten blijven de ‘eilandjes’ met langer gras behouden, deze leveren een biodiversiteitswaarde.

BBM 141 Overgangspakket naar extensief kruidenrijk grasland

Dit pakket is bedoeld voor percelen waar u (extensief) kruidenrijk grasland wilt ontwikkelen, maar die nu nog zeer soortenarm zijn, of wellicht momenteel nog geheel uit Engels raaigras bestaan. Verschralen van de bodem bevordert de kruidenrijkdom, dat wil zeggen: niet bemesten, geen bagger op brengen en het maaisel afvoeren.

Instapeisen

- De minimale oppervlakte is:
  - Randen: 0,2 ha en minimaal 3 meter breed (in westelijk veenweidegebied minimaal 2 meter breed)
  - Overhoek: 0,2 ha
- Dit pakket mag maximaal 6 jaar op hetzelfde perceel zijn afgesloten, daarna moet het pakket overgaan in pakket BBM151 Kruidenrijk grasland (extensief) of BBM113 Botanisch grasland.
- Het pakket mag niet rouleren en moet jaarlijks op hetzelfde perceel liggen, tot een maximum van 6 jaar, met de bedoeling de stap te maken naar extensief kruidenrijk grasland.

Beheervoorschriften

- Scheuren, spitten, ploegen of frezen is niet toegestaan.
- Bemesting en/of het opbrengen van bagger is niet toegestaan.
- Jaarlijks maait u het gewas minimaal 3 keer, daarnaast is extensieve voor- of najaarsbeweiding (maximaal 3 GVE / ha) mogelijk, waarbij per maaibeurt minimaal 10% van de oppervlakte niet wordt gemaaid (ook de laatste snede voor de winter). De ligging van het niet-gemaaid deel mag per maaibeurt rouleren. U voert het gewas af op de overige 90% van de oppervlakte.
- U beschermt aanwezige nesten en/of kuikens door ze te ontzien van alle landbouwkundige bewerkingen, door:
  - Aantoonbaar te zoeken naar de nesten (er is een nestregistratie aanwezig)
  - Tenminste minimaal 50 m² rondom gevonden nesten niet te maaien
  - Alleen overdag bij voldoende daglicht te maaien
- Chemische onkruidbestrijding is alleen pleksgewijs toegestaan (max 10% van de oppervlakte) voor haarden van probleemkruiden, zoals akkerdistel, Jacobskruiskruid, brandnetel en ridderzuring. Toepassing van glyfosaat is niet toegestaan.

Advies

- Laat de eerste maaibeurt in mei plaatsvinden.
- Door beweiding achterwege te laten, voorkomt u bemesting van het perceel en zorgt u voor een snellere verschraling van het perceel. Dit is gunstig voor het verkrijgen van meer kruiden.

BBM 155 Oude graslanden (>20 jaar)

Oude graslanden kenmerken zich door de aanwezigheid van veel insecten en vogels in het voorjaar. In het perceel is vaak natuurlijk reliëf en/of oude greppels aanwezig.

Instapeisen

- Het grasland is ouder dan 20 jaar en de afgelopen 20 jaar niet geëgaliseerd, gefreesd, gespit, geploegd of gescheurd.
- Overall op het perceel zijn minimaal 10 inheemse soorten grassen en niet-veredelde kruiden aanwezig per 25 m² (zie bijlage 2).
- Uitsluitend hele percelen zijn toegestaan (niet alleen randen).

Beheereisen

- U beschermt aanwezige nesten en/of kuikens door ze te ontzien van alle landbouwkundige bewerkingen, door:
  - Aantoonbaar te zoeken naar de nesten (er is een nestregistratie aanwezig)
  - Tenminste minimaal 50 m² rondom gevonden nesten niet te maaien
  - Alleen overdag bij voldoende daglicht te maaien
- Chemische onkruidbestrijding is alleen pleksgewijs toegestaan (max 10% van de oppervlakte) voor haarden van probleemkruiden, zoals akkerdistel, Jacobskruiskruid, brandnetel en ridderzuring. Toepassing van glyfosaat is niet toegestaan.

Advies

- Om te zorgen voor een grotere kruidenrijkdom is het advies om terughoudend te zijn in de bemesting.
- Het gebruik van kunstmest wordt afgeraden op deze percelen.
- Door 10% te laten staan bij maaien of beweiding geeft u kruiden de kans om in bloei te komen en daarmee voedsel (nectar en stuifmeel) te produceren voor insecten. Door ook bij de laatste snede in het jaar 10% te laten staan, biedt u een overwinteringsplek voor insecten.

3. Pakketten voor KPI % (agraris) natuurbeheer

De beheerpakketten Z.37.BBM Brabant 2, Z.37.BBM Brabant 1, BBM 100, BBM 113, BBM 141 en BBM 155 in hoofdstuk 2 tellen ook mee voor KPI (agraris)natuurbeheer.

BBM 101 Grasland met rustperiode tot 8 juni

Dit pakket biedt rust aan broedende vogels en opgroeigelegenheid aan kuikens. Het in acht nemen van een rustperiode is vooral voor weidevogels van belang, maar het beheer biedt ook schuil- en foerageergelegenheid voor insecten en kleine zoogdieren. Voor jonge weidevogels is 8 juni maaien veelal nog aan de vroeg kant. Een rustperiode tot 15 juni wordt daarom hoger gewaardeerd.

Voorweiden is toegestaan. Zeker bij productieve graslanden dit zinvol: het voorkomt een te zwaar gewas aan het eind van de rustperiode waarin kuikens zich moeilijk kunnen voortbewegen. Dit pakket is alleen zinvol op percelen waar momenteel weidevogels voorkomen.

Instapeis

- Dit pakket is alleen toegestaan indien het direct grenst aan een perceel waarop een of meer van de volgende BBM-pakketten liggen:
  - BBM 103 Plasdras
  - BBM 105 kruidenrijk graslandrand (extensief)
  - BBM 151 kruidenrijk grasland (extensief)
  - BBM 113 Botanisch grasland
  - BBM 131 Botanische graslandrand
  - BBM 141 Overgangspakket naar extensief kruidenrijk grasland

Beheervoorschriften

- U neemt een rustperiode in acht van 1 april tot minimaal 8 juni.
- In deze periode vinden geen bewerkingen plaats en wordt het perceel niet beweid of gemaaid.
- Bij voorweiden geldt een aangepaste rustperiode van 1 mei (ipv 1 april) tot minimaal 8 juni.

Advies

- Als begin juni blijkt dat er nog weidevogelkuikens aanwezig zijn op het perceel, kunt u de maaidatum verder uitstellen en aangeven dat u het pakket opwaardeert naar BBM 102 (rustperiode tot 15 juni).
- Als u de voorjaarsbemesting met kunst- en/of drijfmest uitstelt tot na de rustperiode, voorkomt u een veel te zware snede op / na 8 juni. Weidevogelkuikens kunnen zich moeilijk voortbewegen door een zwaar gewas.

BBM 102 Grasland met rustperiode tot 15 juni

Dit pakket biedt rust aan broedende vogels en opgroei gelegenheid aan kuikens. Het in acht nemen van een rustperiode is vooral voor weidevogels van belang. Jonge weidevogels zijn vaak pas na 15 juni vliegvlug. Eerder maaien zorgt dan voor sterfte onder de kuikens; dit willen we met een rustperiode juist voorkomen. Het beheer biedt daarnaast schuil- en foerageergelegenheid voor insecten en kleine zoogdieren.

Voorweiden is toegestaan. Zeker bij productieve graslanden dit zinvol: het voorkomt een te zwaar gewas aan het eind van de rustperiode waarin kuikens zich moeilijk kunnen voortbewegen. Dit pakket is alleen zinvol op percelen waar momenteel weidevogels voorkomen.

Instapeis

- Dit pakket is alleen toegestaan indien het direct grenst aan een perceel waarop een of meer van de volgende BBM-pakketten liggen:
  - BBM 103 Plasdras
  - BBM 105 kruidenrijk graslandrand (extensief)
  - BBM 151 kruidenrijk grasland (extensief)
  - BBM 113 Botanisch grasland
  - BBM 131 Botanische graslandrand
  - BBM 141 Overgangspakket naar extensief kruidenrijk grasland

Beheervoorschriften

- U neemt een rustperiode in acht van 1 april tot minimaal 15 juni.
- In deze periode vinden geen bewerkingen plaats en wordt het perceel niet beweid of gemaaid.
- Bij voorweiden geldt een aangepaste rustperiode van 1 mei (ipv 1 april) tot minimaal 15 juni.

Advies

- Als u de voorjaarsbemesting met kunst- en/of drijfmest uitstelt tot na de rustperiode, voorkomt u een veel te zware snede op / na 8 juni. Weidevogelkuikens kunnen zich moeilijk voortbewegen door een zwaar gewas.

BBM 103 (Greppel) Plas-dras

Plas-dras is een aantrekkelijk biotoop voor weidevogels om te rusten en te foerageren. Wormen en emelten komen bij een hoge grondwaterstand dichterbij het maaiveld en zijn daardoor beter bereikbaar voor weidevogels. Het is noodzakelijk dat grenzend aan het plasdras perceel ook kruidenrijk grasland aanwezig is, of grasland met een rustperiode. Dit voorkomt het ontstaan van een 'ecologische val' waarbij het plasdras weidevogels uit de omgeving aantrekt, maar waar de nesten vervolgens niet uit kunnen komen of de kuikens niet groot worden, door gebrek aan voedsel (kruidenrijk grasland) of schuilmogelijkheden (rustperiode) in de directe omgeving. In plaats van een verbetering van de biodiversiteit, zorgt het beheer dan onbedoeld voor een achteruitgang.

Greppel-plasdras is een kleinschalige variant van plas-dras langs slootjes en greppels die van oudsher op het perceel aanwezig zijn. De greppel-plasdras is ook mogelijk via dit beheerpakket.

Niet het diepe water, maar juist het 'drassige' deel van een plas-dras is het meest waardevol voor weidevogels. Praktisch vertaald hoeft u op een goed plasdrasperceel niet noodzakelijkerwijs laarzen aan om droge voeten te houden, maar heeft u wel per definitie natte sokken als u er op schoenen doorheen zou lopen. Als oppervlakte voor het pakket neemt u het deel dat in de beheerperiode continu drassig is.

Instapeis

- Direct grenzend aan plasdras moet minimaal 2 hectare aanwezig zijn van één of meer van de volgende beheerpakketten:
  - BBM 105 kruidenrijk graslandrand (extensief)
  - BBM 151 kruidenrijk grasland (extensief)
  - BBM 101 Grasland met rustperiode tot 8 juni
  - BBM 102 Grasland met rustperiode tot 15 juni

Beheervoorschriften

- De plasdras oppervlakte is 100% drassig in de periode van 1 maart tot minimaal 1 juni.

Advies

- Stem voorafgaand aan de aanleg van een nieuw plasdras perceel of greppel af met het lokale agrarische collectief. Soms zijn randvoorwaarden vanuit het waterschap van toepassing. Hierover kunnen zij u adviseren.
- Niet alle percelen zijn geschikt als plasdras perceel. In gebieden met veel weidevogels zijn kunt u het best holle percelen en percelen met laagtes selecteren. Ook hierover kan het lokale agrarische collectief u adviseren.
- Idealiter bemest u het plasdras perceel niet.

BBM 106 Extensief beweid grasland

Extensief beweid grasland is bedoeld voor weidevogels die voorkomen op wat korter gras en een bepaalde beweidingsdruk kunnen hebben, bijvoorbeeld de kievit. De mestflatten van het vee trekken insecten aan die als voedsel dienen voor volwassen vogels en de wat oudere kuikens. Dit pakket werkt voor weidevogels het best met een veebezetting van 1,5 GVE/ha.

Instapeisen

- Extensief beweid grasland kan alleen worden afgesloten op of nabij percelen waar de afgelopen twee jaar aantoonbaar weidevogels en hun kuikens zijn waargenomen.

Beheervoorschriften

- Beweiding is verplicht vanaf minimaal 1 mei tot 15 juni met een veebezetting van minimaal 1 en maximaal 3 GVE/ha.
- In de periode van 1 april tot 15 juni zijn landbouwkundige werkzaamheden, m.u.v. beweiding, niet toegestaan.

Advies

- Pas de hoeveelheid in te scharen vee aan op de situatie in het veld: zorg dat het perceel niet helemaal kaal wordt gegeten maar juist een micro reliëf (kleine hoogteverschillen) in het gras ontstaat.
- Let bij het inscharen van vee op de nesten die voor 1 mei al zijn gelegd.

Omrekenpercentages van dieren in grootvee-eenheden (GVE)	
Omschrijving	GVE
Stieren, koeien en andere runderen ouder dan 2 jaar	1,0 GVE
Paardachtigen ouder dan 6 maanden	1,0 GVE
Runderen vanaf 6 maanden, maar niet ouder dan 2 jaar	0,6 GVE
Runderen jonger dan 6 maanden	0,4 GVE
Schapen, lammeren en geiten	0,15 GVE

BBM 107 Bodemverbetering met ruige mest

De aanvoer van ruige mest heeft een positieve invloed op de bodemkwaliteit. Het stimuleert de opbouw van bodemleven en zorgt dat het organisch stofgehalte van de grond toeneemt, wat weer zorgt voor een betere structuur, en het vasthouden van water en voedingsstoffen.

Instapeis

- Dit pakket mag niet rouleren, maar moet voor zes jaar op hetzelfde perceel worden afgesloten.

Beheervoorschriften

- Bemesting met ruige stalmest is verplicht.
- De ruige mest wordt in één keer opgebracht tussen 1 februari en 1 september in een hoeveelheid van minimaal 10 ton en maximaal 20 ton per ha.
- Chemische onkruidbestrijding is alleen pleksgewijs toegestaan (max. 10% van de oppervlakte) voor haarden van probleemkruiden, zoals akkerdistel, Jacobskruiskruid, brandnetel en ridderzuring. Toepassing van glyfosaat is niet toegestaan.

Meldingsplicht

- Na het opbrengen van de ruige mest dient u daarvan melding te doen.

BBM 171 Bodemverbetering bouwland organische stof

Het opbrengen van organische stof heeft een positieve invloed op de bodemkwaliteit. Het stimuleert de opbouw van bodemleven en zorgt dat het organisch stofgehalte van de grond in balans blijft of zelfs toeneemt, wat weer zorgt voor een betere structuur, en het vasthouden van water en voedingsstoffen.

Beheervoorschriften

- Het opbrengen van organische stof (maaisel, stro, Bokashi of compost) is verplicht.
- De organische stof wordt in één keer opgebracht binnen 2 weken na oogst van de teelt.

Meldingsplicht:

- Na het opbrengen van de gewasresten dient u daarvan melding doen.

BBM 114 Stoppeland (na graan)

Stoppel, met name hoge stoppel, is waardevol voor akkervogels, zeker in combinatie met andere vormen van akkervogelbeheer. Akkervogels vinden hierin insecten en zaden. Als stoppel of gewasresten door de winter ongestoord kan blijven liggen is dat heel aantrekkelijk voor soorten als patrijs en veldleeuwerik.

Beheervoorschriften

- Minimaal 90% van de oppervlakte bestaat minimaal van 1 november tot 1 maart uit graanstoppels (niet zijnde mais) of oogstresten zoals suikerbieten, winterwortel, witlof of pastinaak.
- Gedurende de aanwezigheid van gewasresten of graanstoppels wordt een rustperiode aangehouden: in deze rustperiode zijn landbouwkundige bewerkingen niet toegestaan.
- Chemische onkruidbestrijding is alleen toegestaan conform het Protocol Chemische Onkruidbestrijding bij agrarisch natuurbeheer.

BBM 115 Wintervoedselakker

Wintervoedselakkers zijn belangrijk voor in Nederland overwinterende vogels. Niet geogste zaden dienen voor hen als voedsel. Om deze reden is het belangrijk dat zaaddragend gewas aanwezig is in de periode dat overwinterende vogels voedsel op de beheerde percelen zoeken.

Dit pakket kan ook op een deel van het perceel liggen. Op deze oppervlakte oogst u dan niet. De niet-geogste oppervlakte kunt u opgeven als BBM 115.

Beheervoorschriften

- Minimaal 90% van de oppervlakte bestaat uit zomergraan, wintergraan, bladrammenas, ingezaaide kruiden of een combinatie van deze soorten.
- U neemt een rustperiode in acht van 1 oktober tot 15 maart.
- In deze periode zijn landbouwkundige werkzaamheden niet toegestaan.
- Zorg daarom voor tijdig inzaaien (uiterlijk 31 augustus) zodat er een zaaddragend gewas staat in de winterperiode.
- Bemesting van het perceel is niet toegestaan tijdens de rustperiode.
- Chemische onkruidbestrijding is enkel mogelijk conform het Protocol Chemische bestrijding bij agrarisch natuurbeheer.

BBM 116 Vogelakker

In open akkergebieden dienen vogelakkers zowel in de zomer als de winter als foerageergebied voor akkervogels. Daarnaast functioneren ze als een broedhabitat, bijvoorbeeld voor patrijs, veldleeuwerik en gele kwikstaart.

Beheervoorschriften

- Minimaal 90% van de oppervlakte bestaat tussen 1 juni en 31 december uit een van de volgende gewassen: granen (geen mais of graanstoppel), ingezaaide voor vogels interessante kruiden, eiwitgewassen (luzerne, rode klaver), groene braak, bladrammenas, soortenrijk grasland of een combinatie van deze soorten.
- Beweiding is niet toegestaan in de periode van 1 juni t/m 15 november.
- U maait jaarlijks maximaal 50% van het niet beteelde deel (braak), en wel na 1 augustus. Met maaien wordt gezorgd voor een afwisselende structuur van vegetatie.
- U beheert de akker zodanig dat stroken van minimaal 20 meter breedte ontstaan met graan, bloemen en/of kruiden.
- Chemische onkruidbestrijding is enkel mogelijk conform het Protocol Chemische bestrijding bij agrarisch natuurbeheer.

Advies

- Idealiter maait u pas na 25 mei voor het eerst, daarmee geeft u de veldleeuwerik de kans om het eerste (en tevens sterkste) legsel groot te laten worden. Wanneer u vervolgens tussen twee maaibeurten 50 dagen tijd laat, geeft dat de veldleeuwerik de kans voor een succesvol 2^e (of 3^e) legsel.

BBM 117 Biodivers inheems bouwland

Dit pakket is in Limburg bekend als 'bouwland voor hamster'-pakket. Mits goed en meerjarig uitgevoerd heeft het ook voor vogels een positief effect doordat het dekking en (winter)voedsel biedt, daarom is het pakket landelijk inzetbaar.

Beheervorschriften

- Minimaal 90% van de oppervlakte bestaat van 1 juni tot 31 december uit een van de volgende gewassen of teelten: granen (geen mais of graanstoppel), luzerne, bladrammenas, ingezaaide kruiden of een combinatie van deze soorten.
- Beweiding is niet toegestaan in de periode van 1 juni t/m 31 december.
- De grondbewerking mag niet dieper dan 25 cm plaatsvinden.
- Mechanische bestrijding van plaagonkruiden is gedurende het hele jaar pleksgewijs toegestaan.
- Chemische onkruidbestrijding is enkel mogelijk conform het Protocol Chemische bestrijding bij agrarisch natuurbeheer.

Advies

- Idealiter maait u pas na 25 mei voor het eerst, daarmee geeft u de veldleeuwrik de kans om het eerste (en tevens sterkste) legsel groot te laten worden. Wanneer u vervolgens tussen twee maaibeurten 50 dagen tijd laat, geeft dat de veldleeuwrik de kans voor een succesvol 2^e (of 3^e) legsel.

BBM 118 Kruidenrijke akker

De kruidenrijke akker is van belang voor diverse soorten fauna. De nectar, het stuifmeel, de zaden en de aangetrokken insecten vormen een interessante voedselbron voor veel dieren. Een niet te dicht graangewas biedt ruimte voor de gewenste kruiden (zoals korenbloemen, klaprozen en kamilles en broedende vogels. Insecten (zoals wilde bijensoorten) hebben baat bij een zo gevarieerd mogelijke soortensamenstelling van de akkerkruiden. Een minder dicht graangewas realiseert u vooral door de hoeveelheid bemesting terug te brengen.

Beheervoorschriften

- Minimaal 90% van de oppervlakte bestaat van 15 mei tot 15 juli uit het gewas graan (geen mais), ingezaaide kruiden of een combinatie van deze soorten.
- Het is niet toegestaan zaaizaad te gebruiken dat behandeld is met insecticiden, dit geldt voor zowel het graan als de kruiden.
- Bemesting met kunstmest is niet toegestaan.
- Chemische onkruidbestrijding is enkel mogelijk conform het Protocol Chemische bestrijding bij agrarisch natuurbeheer.

Advies

- Gebruik bij de inzaai kruiden die passend zijn bij uw streek.
- Door in de randen bemesting geheel na te laten, krijgt kruidenontwikkeling daar meer kans.

4. Pakketten voor KPI % groenblauwe dooradering

De beheerpakketten **BBM 105** en **BBM 131** in hoofdstuk 1 tellen ook mee voor KPI groenblauwe dooradering.

BBM 109 Poel en klein historisch water

Poelen en het aangrenzende landbiotoop zijn van groot belang als leefgebied voor diverse amfibieënsoorten. Openheid rondom (een deel van) de poel is van belang om een goede voorplantingsbiotoop voor amfibieën te behouden. Door vegetatie periodiek en gefaseerd te maaien, vinden insecten in de niet-gemaaide delen een overwinteringsplek. Afwezigheid van vissen is cruciaal: vissen eten de amfibieën-eitjes op, waardoor succesvolle voortplanting nagenoeg onmogelijk is.

Instapeisen

- Bij het gebruik als veedrinkpoel is minimaal de helft van de oeverlengte uitgerasterd.
- Het element wordt actief beheerd, er is geen achterstallig onderhoud.

Beheervoorschriften

- In de periode van 15 maart tot 15 juni bestaat minimaal de helft van de natte oppervlakte van de poel uit open water. Incidentele droogval is wel toegestaan.
- Voor behoud van voldoende open water wordt het element periodiek opgeschoond.
- U voorkomt vertrapping van de oevers. Bij het gebruik als veedrinkpoel is minimaal de helft van de oeverlengte uitgerasterd.
- Het is niet toegestaan vissen, eenden, ganzen of andere dieren uit te zetten of te kweken.
- Het is niet toegestaan gewasbeschermingsmiddelen of meststoffen in en rond de poel te gebruiken.
- Het is niet toegestaan slootmaaisel of bagger in of rond de poel te verwerken.

Advies

- Zorg dat de poel voor minimaal 75% onbeschaduwd is. Daardoor warmt het water sneller op: dit is positief voor de ontwikkeling van de amfibieën-eitjes.

BBM 110 Natuurvriendelijke oever

Een natuurvriendelijke oever is een door de mens aangebrachte aaneengesloten oever langs een waterloop, in de vorm van een plas-drasberm of een flauw talud (1:3). De begroeiing bestaat uit inheemse waterplanten en / of plantensoorten van natte ruigte en natte graslanden.

Een natuurvriendelijke oever heeft een belangrijke functie als leefgebied voor soorten als bittervoorn, grote modderkruiper en rugstreeppad en ook bij weidevogelbeheer zijn natuurvriendelijke oevers van belang. Tot slot kan de natuurvriendelijke oever beschermen tegen afkalving.

Instapeisen

- De natuurvriendelijke oever bestaat uit een plas-drasberm of een flauw talud (minimaal 1:3).

Beheervoorschriften

- U schoont en/of maait de oppervlakte in een cyclus van minimaal eenmaal per 2 jaar en maximaal eenmaal per jaar.
- Maaien en schonen is alleen toegestaan in de periode tussen 15 juli en 1 maart.
- U verwijdert het vrijkomende maaisel.
- Beweiding is alleen toegestaan met schapen.
- De natuurvriendelijke oever blijft vrij van bemestings.
- Chemische onkruidbestrijding is alleen pleksgewijs toegestaan (max. 10% van de oppervlakte) voor haarden van probleemkruiden, zoals akkerdistel, Jacobskruiskruid, brandnetel en ridderzuring. Toepassing van glyfosaat is niet toegestaan.

Advies

- Jaarrond beweiding met schapen wordt afgeraden.
- Bij nieuw aangelegde oevers met weinig vegetatie is het belangrijk om vee met een draad uit de kant te houden en niet of zeer beperkt (1 x per jaar) te maaien zodat de vegetatie zich kan herstellen.
- Het advies is om geheel geen chemische onkruidbestrijding te hanteren nabij het water.

BBM 111 Rietzoom en klein rietperceel

Rietzomen bestaan uit smalle rietstroken die grenzen aan agrarisch gebruikte percelen. Vanwege een extensief gebruik zijn ze een belangrijk broedgebied voor rietvogels, en eveneens van belang voor amfibieën, ringslang, libellen en moerasvegetaties.

Instapeisen

- Een rietzoom is minimaal 2 meter breed.
- Een rietzoom bestaat voor maximaal 20% uit houtige gewassen.

Beheervoorschriften

- U schoont en/of maait de oppervlakte in een cyclus van minimaal eenmaal per 4 jaar en maximaal eenmaal per 2 jaar.
- Maaien en schonen is alleen toegestaan in de periode tussen 1 oktober en 1 maart.
- U verwijdert het vrijkomende maaisel.
- Voorkom vraatschade of vertrapping bij beweiding op het aangrenzende perceel.
- Het riet blijft vrij van bemestings- en bestrijdingsmiddelen.

Advies

- Het advies is om bij beweiding op het aangrenzende perceel het riet af te rasteren tot circa half juli.
- Gefaseerd maaien heeft de voorkeur: niet elke keer 100% van de oppervlakte, maar bijvoorbeeld elke 2 jaar 50% of jaarlijks 25%.
- Wanneer de ringslang in de omgeving voorkomt, is het wenselijk (een gedeelte van) het gemaaid riet te verwerken als broeihoop. Daarmee kan met een relatief kleine moeite een groot resultaat voor deze soort bereikt worden.
- Het advies is om geheel geen chemische onkruidbestrijding te hanteren nabij het water.

BBM 119 Kruidenrijke akkerrand

Beheerde akkerranden hebben verschillende functies. Ze dienen als broed-, schuil- en foerageergebied voor akkervogels, zoals veldleeuwerik en patrijs, maar ook aan zoogdieren, insecten, reptielen en amfibieën. Langs waterlopen gelegen dienen akkerranden als middel om drift bij chemische bestrijding in de akker naar de waterloop toe te verminderen. De natuurlijke vijanden die inheemse kruiden aantrekken, dragen bovendien bij aan een verminderde noodzaak voor chemische bestrijding.

Behalve op de randen, is dit pakket ook mogelijk op overhoekjes van een perceel.

Instapeis

- Een kruidenrijke akkerrand is minimaal 3 m breed.

Beheervorschriften

- Minimaal 90% van de oppervlakte bestaat van 1 juni tot 15 augustus uit een van de volgende gewassen: gras, graan (geen mais of graanstoppel), ingezaaide kruiden, eiwitgewassen (luzerne, rode klaver), groene braak of een combinatie van deze.
- Beweidings is niet toegestaan in de periode dat de bovengenoemde gewassen er staan.
- Bemesting is niet toegestaan.
- Randen die u niet in het najaar vernieuwd, laat u tot ten minste 1 september staan.
- Bij vernieuwing van een meerjarige rand in het najaar wordt er tussen 15 augustus en 15 oktober ingezaaid.
- Chemische onkruidbestrijding is enkel mogelijk conform het Protocol Chemische bestrijding bij agrarisch natuurbeheer.

Advies

- Het collectief kan u adviseren over zaadmengels en zaaidichtheden. Het moment van inzaaien is cruciaal voor succes en vraagt kennis die u bij uw collectief kunt opvragen.
- Meerjarige akkerranden (2-3 jaar) zijn zinvol voor overwinterende insecten, en voorkomt dat u elke jaar de hele oppervlakte moet inzaaien.
- Voor de variatie en structuur kunt u de meerjarige rand gefaseerd maaien en het maaisel afvoeren.

BBM 120 Hakhoutbeheer

Houtwallen en houtsingels zijn als lijnvormig landschapselement een verbindingsweg door het agrarische landschap voor kleine zoogdieren. Ook amfibieën en insecten zoals vlinders maken hier gebruik van. Ze bieden nest-, schuil- en voedselgelegenheid voor vogels zoals geelgors, grauwe klauwier, houtduif en torenvalk en zorgen simpelweg ook voor een aantrekkelijk cultuurlandschap.

Hakhoutbeheer is belangrijk voor deze elementen, daarbij zet u het element periodiek geheel af. U kunt enkele bomen sparen, bijvoorbeeld markante bomen, of bomen met nesten of holtes. De stobben lopen vervolgens vanzelf weer uit. Zonder actief hakhoutbeheer verandert het landschapselement in een bomenrij zonder onderbegroeiing. Dergelijke elementen hebben een veel lagere bijdrage aan de biodiversiteit doordat zij minder schuil- en voedselgelegenheid bieden.

Instapeisen

- Er is geen schade aan het element door vee of bewerking op aangrenzende gronden (vee mag het element niet betreden).
- Eventuele rasters zijn niet aan het element bevestigd.
- Het element wordt actief beheerd, er is geen achterstallig onderhoud.
- Het element bestaat uit inheemse soorten.

Beheervoorschriften

- Er vindt periodiek groot onderhoud plaats (afzetten/zagen van de gehele beplanting, met behoud van enkele overstaanders).
- Snoei- en zaagwerkzaamheden vinden alleen plaats in de periode tussen 1 oktober en 14 maart.
- Snoeiafval is verwijderd of in rillen gelegd.
- Als u het snoeiafval versnipperd, voert u de snippers af.
- Chemische onkruidbestrijding is niet toegestaan.
- U mag ongewenste houtsoorten als Amerikaanse Vogelkers, Amerikaanse eik, Robinia en Ratelpopulier bestrijden via uitgraven of mechanische of stobbenbehandeling. Toepassing van glyfosaat is niet toegestaan.
- Branden is niet toegestaan in of in de directe omgeving (< 50 meter) van het element.
- Bemesting is niet toegestaan.
- U mag geen slootmaaisel, bagger, maaisel of tuinafval verwerken in het element.
- Als het element is voorzien van een wallichaam (houtwal) dan houdt u deze in stand.

Advies

- Door om de paar jaar een deel van de houtafstand af te zetten spreidt u het werk in tijd en ruimte. Er ontstaat zo meer variatie in leeftijd en structuur, waardoor het element een grotere ecologische waarde voor planten en dieren krijgt.
- Toets bij uw gemeente of een melding of vergunning verplicht is bij periodiek onderhoud. Dit beleid verschilt per gemeente.

BBM 121 Beheer van knot- of laanbomen

Instapeisen

- Er is geen schade aan het element door vee of bewerking op aangrenzende gronden (vee mag het element niet betreden).
- Eventuele rasters zijn niet aan het element bevestigd.
- Het element wordt actief beheerd, er is geen achterstallig onderhoud.
- Het element bestaat uit inheemse soorten.
- Een knotboom is een boom waarvan de kruin periodiek wordt verwijderd of geknot.
- Een laan bestaat uit twee bomenrijen aan weerszijden van een weg of pad.

Let op:

- Elzensingels en/of boomwallen vallen niet onder dit BBM-pakket, maar onder BBM 120 Hakhoutbeheer.
- Solitaire bomen (niet zijnde een knotboom) vallen niet onder dit BBM-pakket, maar onder BBM 146 Solitaire boom.

Beheervoorschriften

- Snoei- en knotwerkzaamheden vinden alleen plaats in de periode tussen 1 oktober en 14 maart.
- Snoeiafval is verwijderd of in rillen gelegd.
- Als u het snoeiafval versnipperd, voert u de snippers af.
- Chemische onkruidbestrijding is niet toegestaan, met uitzondering voor pleksgewijze bestrijding van haarden van probleemonkruiden, zoals akkerdistel, ridderzuring, Jacobskruiskruid. Toepassing van glyfosaat is niet toegestaan.
- U mag ongewenste houtsoorten als Amerikaanse Vogelkers, Amerikaanse eik, Robinia en Ratelpopulier bestrijden via uitgraven of mechanische of stobbenbehandeling. Toepassing van glyfosaat is niet toegestaan.
- Branden is niet toegestaan in of in de directe omgeving (< 50 meter) van het element.
- Bemesting is niet toegestaan.
- U mag geen slootmaaisel, bagger, maaisel of tuinafval verwerken in het element.

Advies

- Door niet alle knotbomen in één keer te knotten, maar jaarlijks of om de paar jaar een deel te doen, spreidt u het werk in tijd en ruimte. Dit voorkomt ook dat in het voorjaar geen bloeiende knotwilgen aanwezig zijn voor bijen.

BBM 122 Knip- en scheerheg

Een knip-of scheerheg is een cultuurhistorische heg, vaak om een boomgaard. Heggen zijn al eeuwen te vinden in het Nederlandse cultuurlandschap. Door het regelmatig knippen heeft de heg een strak en recht uiterlijk, zonder open gaten. Knip- en scheerheggen dragen –mits van voldoende afmeting – bij aan de biodiversiteit vanwege hun functie als broed- en leefgebied voor veel soorten. Knip- en scheerheggen die deels uit mogen lopen bieden daarnaast bloesem in het voorjaar.

Instapeisen

- Er is geen schade aan het element door vee of bewerking op aangrenzende gronden (vee mag het element niet betreden).
- Eventuele rasters zijn niet aan het element bevestigd.
- Het element wordt actief beheerd, er is geen achterstallig onderhoud.
- Het element bestaat uit inheemse soorten.

Beheervoorschriften

- U snoeit, knipt of scheert de heg minimaal eenmaal per 3 jaar en maximaal eenmaal per jaar.
- De werkzaamheden vinden alleen plaats in de periode tussen 16 juli en 14 maart.
- U kunt het snoeien combineren met het vlechten van de haag.
- Na het snoeien, knippen of scheren heeft de heg een minimale hoogte van 0,8 meter.
- Snoeiafval is verwijderd.
- Als u het snoeiafval versnipperd, voert u de snippers af.
- Chemische onkruidbestrijding is niet toegestaan, met uitzondering voor pleksgewijze bestrijding van haarden van probleemkruiden, zoals akkerdistel, ridderzuring, Jacobskruiskruid. Toepassing van glyfosaat is niet toegestaan.
- Ongewenste houtsoorten als Amerikaanse Vogelkers, Amerikaanse eik, Robinia en Ratelpopulier mogen via uitgraven, mechanisch of stobbenbehandeling worden bestreden. Toepassing van glyfosaat is niet toegestaan.
- Branden is niet toegestaan in of in de directe omgeving (< 50 meter) van het element.
- Bemesting is niet toegestaan.
- U mag geen slootmaaisel, bagger, maaisel of tuinafval verwerken in het element.

Advies

- Bij voorkeur laat u de heg minimaal 1 meter breed worden. Zo heeft de heg een grotere toegevoegde waarde voor de biodiversiteit.
- Gebruik geen klepelmaaier voor het beheer.

BBM 123 Struweelhaag

Struweelhagen onderscheiden zich van de knip- en scheerhaag door de extensievere vorm van beheer. Het zijn vrij uitlopende hagen van veelal doornige struikvormers zoals meidoorn en sleedoorn die eens in de 5 – 7 jaar worden afgezet. Verder komen in struwelen klimplanten voor als hop, kamperfoelie en bosrank.

Struweelhagen vormen een belangrijk leefgebied voor aan struwelen en zomen gebonden flora en fauna van het cultuurlandschap zoals braamsluiper, grasmus en grauwe klauwier.

Instapeisen

- Er is geen schade aan het element door vee of bewerking op aangrenzende gronden (vee mag het element niet betreden).
- Eventuele rasters zijn niet aan het element bevestigd.
- Het element wordt actief beheerd, er is geen achterstallig onderhoud.
- Het element bestaat uit inheemse soorten.

Beheervoorschriften

- Er vindt periodiek groot onderhoud plaats (afzetten/zagen van de gehele beplanting).
- Snoei- en zaagwerkzaamheden vinden alleen plaats in de periode tussen 16 juli en 14 maart.
- Gebruik van een klepelmaaier is niet toegestaan.
- U kunt het snoeien combineren met het vlechten van de haag.
- Snoeiafval is verwijderd.
- Als u het snoeiafval versnipperd, voert u de snippers af.
- Chemische onkruidbestrijding is niet toegestaan, met uitzondering voor pleksgewijze bestrijding van haarden van probleemkruiden, zoals akkerdistel, ridderzuring, Jacobskruiskruid. Toepassing van glyfosaat is niet toegestaan.
- Ongewenste houtsoorten als Amerikaanse Vogelkers, Amerikaanse eik, Robinia en Ratelpopulier mogen via uitgraven, mechanisch of stobbenbehandeling worden bestreden. Toepassing van glyfosaat is niet toegestaan.
- Branden is niet toegestaan in of in de directe omgeving (< 50 meter) van het element.
- Bemesting is niet toegestaan.
- U mag geen slootmaaisel, bagger, maaisel of tuinafval verwerken in het element.

Advies

- Door om de paar jaar een deel van de struweelhaag af te zetten spreidt u het werk in tijd en ruimte. Er ontstaat zo meer variatie in leeftijd en structuur, waardoor het element een grotere ecologische waarde voor planten en dieren krijgt.

BBM 124 Struweelrand

Een struweelrand is een lijnvorming begroeiing van ruigte en struiken met een bedekking van bomen en struiken van 0 tot maximaal 50%. De struweelrand kan zich ontwikkelen vanuit een extensief beheerde situatie, bijvoorbeeld onder een rasterdraad, op een steilrand of in een droge greppel, maar ook aangeplant worden. Afhankelijk van het beheer ontstaan dan randen die vooral bestaan uit ruigtekruiden, struiken of een combinatie van beide. Een struweelrand kan vrij liggend zijn (bijvoorbeeld door een graslandperceel), maar ook tegen een ander element aanliggen, bijvoorbeeld als overgang van een houtopstand naar het aangrenzende intensiever gebruikte landbouwperceel.

Door het extensieve beheer van deze randen is er veel rust en dekking. Bloeiende ruigtekruiden trekken veel insecten en daarmee vogels. Solitaire struiken zijn voor vogels ideale uitkijk- en zangposten en bieden nestgelegenheid.

Instapeisen

- Er is geen schade aan het element door vee of bewerking op aangrenzende gronden (vee mag het element niet betreden).
- Eventuele rasters zijn niet aan het element bevestigd.
- Het element bestaat uit inheemse soorten.

Beheervorschriften

- Het deel van de struweelrand met kruidachtige begroeiing mag maximaal eenmaal per 5 jaar worden gemaaid (bij voorkeur gefaseerd), waarbij het maaisel wordt afgevoerd.
- Snoei- en maaiwerkzaamheden vinden alleen plaats in de periode tussen 16 juli en 14 maart.
- Snoeiafval is verwijderd of in rillen of op hopen gelegd, voor zover de rillen de begroeiing niet schaden.
- Chemische onkruidbestrijding is niet toegestaan, met uitzondering voor pleksgewijze bestrijding van haarden van probleemkruiden, zoals akkerdistel, ridderzuring, Jacobskruiskruid. Toepassing van glyfosaat is niet toegestaan.
- U mag ongewenste houtsoorten als Amerikaanse Vogelkers, Amerikaanse eik, Robinia en Ratelpopulier bestrijden via uitgraven of mechanische of stobbenbehandeling. Toepassing van glyfosaat is niet toegestaan.
- Beweiding is niet toegestaan in de struweelrand.
- Branden is niet toegestaan in of in de directe omgeving (< 50 meter) van het element.
- Bemesting is niet toegestaan.
- U mag geen slootmaaisel, bagger, maaisel of tuinafval verwerken in het element.

BBM 126 Half- of hoogstamboomgaard

Boomgaarden zijn niet alleen landschappelijk waardevol, maar hebben vaak ook ecologische waarde door het voorkomen van in holten broedende vogels zoals de steenuil. Onder de schors van oude bomen leven insecten die jaarrond voedsel bieden aan vogels zoals boomkruiper en grote bonte specht. In het voorjaar trekt de bloesem insecten aan zoals hommels, bijen en zweefvliegen.

Een belangrijk onderdeel van de boomgaard is de onderbegroeiing. Een kruidenrijke vegetatie zorgt voor insecten waar diverse vogels op afkomen. Bij beweiding ontstaat een wat pollige structuur in het grasland waar muizen zich thuis voelen: een smakelijk onderdeel op het steenuilen menu.

Instapeisen

- De onderbegroeiing bestaat uit een grazige en kruidenrijke vegetatie en wordt niet als gazon beheerd.
- De stam van de fruitbomen mag niet beschadigd worden door vee. Jonge bomen in een boomgaard met vee zijn voorzien van een boomkorf.
- Eventuele rasters zijn niet aan de bomen bevestigd.

Beheervoorschriften

- U snoeit appel- en perenbomen minimaal eens per 2 jaar. Voor andere soorten geldt alleen vorm- of onderhoudssnoei indien nodig.
- Snoeiwerkzaamheden vinden alleen plaats in de periode tussen 16 juli en 14 maart.
- Snoeiafval is verwijderd of in rillen gelegd.
- Als u het snoeiafval versnipperd, voert u de snippers af.
- U laat de boomgaard jaarlijks beweiden of maait de onderbegroeiing jaarlijks, waarbij u het maaisel afvoert.
- Chemische onkruidbestrijding is niet toegestaan, met uitzondering voor pleksgewijze bestrijding van haarden van probleemkruiden, zoals akkerdistel, ridderzuring, Jacobskruiskruid. Toepassing van glyfosaat is niet toegestaan.
- Branden is niet toegestaan in of in de directe omgeving (< 50 meter) van het element.
- Bemesting met drijfmest is niet toegestaan. Bemesting met ruige mest (geen pluimvee mest) en/of kalk is wel toegestaan, mits u daarbij zorgdraagt dat u de boomwortels en bomen niet beschadigt.

Advies

- Als er (nog) geen nestholtes aanwezig zijn in uw boomgaard, dan kunt u een steenuilenkast ophangen om geschikte nestgelegenheid voor deze soort te creëren.

BBM 127 Hakhoutbosje

Boeren hebben al eeuwenlang behoefte aan hout voor allerlei doeleinden. Het kan hierbij gaan om brandhout, staken voor de groentetuin of hout voor gereedschapsstelen. Dit soort bosjes wordt in de volksmond ook wel geriefhoutbosjes genoemd. Dergelijke bosjes worden van oudsher als hakhout beheerd.

Hakhoutbosjes hebben een hoge biodiversiteitswaarde door de combinatie van hoog opgaande bomen en lagere struiken en de kruidachtige vegetatie daaronder. Vogels broeden, schuilen en foerageren er. Zoogdieren vinden er een schuilplaats. Op de afgestorven bomen kunnen bijzondere mossen en paddestoelen voorkomen, en doen gelijk dienst als een insectenhotel. Veel amfibieën vinden er een overwinteringsplaats en vlinders vinden er voedsel en waardplanten om eieren af te zetten.

Instapeisen

- Er is geen schade aan het element door vee of bewerking op aangrenzende gronden (vee mag het element niet betreden).
- Eventuele rasters zijn niet aan het element bevestigd.
- Het element wordt actief beheerd, er is geen achterstallig onderhoud.
- Het element bestaat uit inheemse soorten.
- Minimaal 80% van het bosje wordt als hakhout beheerd.
- De maximale oppervlakte van één aaneengesloten hakhoutbosje is 1 hectare.

Beheervorschriften

- Er vindt periodiek (eenmaal in de 6 – 25 jaar) groot onderhoud plaats (afzetten/zagen van de gehele beplanting, met behoud van enkele overstaanders).
- Snoei- en zaagwerkzaamheden vinden alleen plaats in de periode tussen 1 oktober en 14 maart.
- Snoeiafval is verwijderd of in rillen gelegd, voor zover de rillen de begroeiing niet schaden.
- Als u het snoeiafval versnipperd, voert u de snippers af.
- Chemische onkruidbestrijding is niet toegestaan, met uitzondering voor
- pleksgewijze bestrijding van haarden van probleemkruiden, zoals akkerdistel, ridderzuring, Jacobskruiskruid. Toepassing van glyfosaat is niet toegestaan.
- U mag ongewenste houtsoorten als Amerikaanse Vogelkers, Amerikaanse eik, Robinia en Ratelpopulier bestrijden via uitgraven of mechanische of stobbenbehandeling. Toepassing van glyfosaat is niet toegestaan.
- Branden is niet toegestaan in of in de directe omgeving (< 50 meter) van het element.
- Bemesting is niet toegestaan.
- U mag geen sloopmaaisel, bagger, maaisel of tuinafval verwerken in het element.

Advies

- Door bij het periodiek afzetten/zagen van het bosje enkele bomen te laten staan (overstaanders), verhoogt u de ecologische waarde van uw bosje.

BBM 128 Griendje

In bepaalde delen van het land, was het verbouwen van wilgen lange tijd vrij gebruikelijk in vooral moerassige streken. Daarbij werden de wilgen op enige tientallen centimeters boven de grond afgezet. Deze griendjes zijn onder andere van belang voor de biodiversiteit vanwege hun functie als leefgebied voor zoogdieren als de bunzing en vogels zoals gekraagde roodstaart en ransuil, mits er overstaanders in de vorm van hoge of oude bomen aanwezig zijn. Belangrijk is dat nesten van zwarte kraai en ekster ongestoord aanwezig zijn in het gebied, omdat die gebruikt worden door (mede door het ontbreken daarvan) zeldzame vogelsoorten zoals bijvoorbeeld ransuil en boomvalk.

Instapeisen

- Er is geen schade aan het element door vee of bewerking op aangrenzende gronden (vee mag het element niet betreden).
- Eventuele rasters zijn niet aan het element bevestigd.
- Het element wordt actief beheerd, er is geen achterstallig onderhoud.
- Het element wordt geheel als griend beheerd.
- Het element bestaat uit inheemse wilgensoorten.

Beheervoorschriften

- U zet het element tenminste eenmaal per 5 jaar af.
- Snoei- en zaagwerkzaamheden vinden alleen plaats in de periode tussen 1 oktober en 14 maart.
- Snoeiafval is verwijderd of in rillen gelegd, voor zover de rillen de begroeiing niet schaden.
- Als u het snoeiafval versnipperd, voert u de snippers af.
- Chemische onkruidbestrijding is niet toegestaan, met uitzondering voor pleksgewijze bestrijding van haarden van probleemkruiden, zoals akkerdistel, ridderzuring, Jacobskruiskruid. Toepassing van glyfosaat is niet toegestaan.
- U mag ongewenste houtsoorten als Amerikaanse Vogelkers, Amerikaanse eik, Robinia en Ratelpopulier bestrijden via uitgraven of mechanische of stobbenbehandeling. Toepassing van glyfosaat is niet toegestaan.
- Branden is niet toegestaan in of in de directe omgeving (< 50 meter) van het element.
- Bemesting is niet toegestaan.
- U mag geen slootmaaisel, bagger, maaisel of tuinafval verwerken in het element.

BBM 129 Bosje

Een bosje is een vlakvormige houtopstand die vroeger vaak aangeplant en beheerd werd als hakhout, maar doorgesloten is en niet meer als hakhout wordt beheerd. Dit landschapselement komt in veel gebieden in Nederland voor en wordt beheerd als bos met hoog opgaande inheemse bomen.

Zeker in combinatie met aanliggende zomen en/of kruidenrijke perceelranden leveren deze bosjes een waardevolle bijdrage aan de biodiversiteit. Ze fungeren als leefgebied voor vogels als geelgors (gebruikt de bomen als zangplek), wielewaal, zomertortel, grote lijster, gekraagde roodstaart, torenvalk en ransuil, Vleermuizen maken graag gebruik van bosjes mits er hoge of oude bomen aanwezig zijn. Bosjes vormen ook landhabitat voor amfibieën zoals de kamsalamander.

Instapeisen

- Er is geen schade aan het element door vee of bewerking op aangrenzende gronden (vee mag het element niet betreden).
- Eventuele rasters zijn niet aan het element bevestigd.
- Het element wordt actief beheerd, er is geen achterstallig onderhoud.
- Het element bestaat uit inheemse soorten.
- De maximale oppervlakte van één aaneengesloten bosje is 1 hectare.

Beheervoorschriften

- U beheert de randen van het bosje als hakhout, waarbij u deze randen eens in de 6 – 25 jaar afzet.
- Snoei- en zaagwerkzaamheden vinden alleen plaats in de periode tussen 1 oktober en 14 maart.
- Snoeiafval is verwijderd of in rillen gelegd, voor zover de rillen de begroeiing niet schaden.
- Als u het snoeiafval versnipperd, voert u de snippers af.
- Chemische onkruidbestrijding is niet toegestaan, met uitzondering voor pleksgewijze bestrijding van haarden van probleemkruiden, zoals akkerdistel, ridderzuring, Jacobskruiskruid. Toepassing van glyfosaat is niet toegestaan.
- U mag ongewenste houtsoorten als Amerikaanse Vogelkers, Amerikaanse eik, Robinia en Ratelpopulier bestrijden via uitgraven of mechanische of stobbenbehandeling. Toepassing van glyfosaat is niet toegestaan.
- Branden is niet toegestaan in of in de directe omgeving (< 50 meter) van het element.
- Bemesting is niet toegestaan.
- U mag geen slootmaaisel, bagger, maaisel of tuinafval verwerken in het element.

BBM 132 Duurzaam slootbeheer: ecologisch slootschonen

Duurzaam slootbeheer legt de focus op het voorkomen dat er voedingsstoffen in de sloot terecht komen. Dat komt de waterkwaliteit en het leven in de sloot ten goede. Met ecologisch slootschonen worden de planten in de sloot(kant) zoveel mogelijk afgemaaid en uit het talud op het land gelegd. Hierdoor verschromen de oevers en stromen voedingsstoffen niet terug de sloot in. Het slootschonen betreft het natte deel van het sloottalud.

Beheervoorschriften

- Slootschonen is alleen toegestaan tussen 15 juni en 1 december.
- Bij het slootschonen wordt gebruik gemaakt van maaikorf of eco-reiniger. Andere machines mogen ook, mits het bodemprofiel inclusief de wortels van de waterplanten in de sloot niet beschadigen.
- Het maaisel en slootvuil wordt uit de slootkant zover mogelijk op het naastgelegen perceel gedeponneerd (dus niet in het talud) of afgevoerd.
- Er mogen geen meststoffen in het element terecht komen.

Advies

- De voorkeursperiode van het slootschonen is september en oktober, dan hebben planten en dieren er het minst last van.
- Waterplanten dragen bij aan een gezonde waterkwaliteit en zorgen voor een stevige oever. Als de sloot voldoende breed is en een goede aan- en afvoer van water heeft, dan kunt u 10% van de waterplanten aan weerszijden laten staan.

BBM 146 Solitaire bomen

Solitaire bomen zijn, het woord zegt het al, bomen die alleen staan. Ze hebben de ruimte om zich optimaal te ontwikkelen, met een volle brede kroon, en vallen daardoor duidelijk op. Ze kunnen bewust solitair zijn geplant, maar ook overblijfsels zijn van een grotere houtopstand. Solitaire bomen zijn vaak markante herkenningspunten in het landschap.

Instapeisen

- Er is geen schade aan het element door vee of bewerking op aangrenzende gronden (vee mag het element niet betreden).
- Eventuele rasters zijn niet aan het element bevestigd.
- Het element bestaat uit inheemse soorten.
- De boom staat niet op het erf.
- De boom staat vrij van andere beplanting (solitair).
- De boom heeft op 1.30 hoogte vanaf het maaiveld een omvang van minimaal 150 cm of 50 cm doorsnede.

Let op:

- Per perceel kunnen maximaal 5 bomen per hectare worden meegerekend.
- Een knotboom valt niet onder dit BBM-pakket, maar onder BBM 121 Knot- en laanbomen.

Beheervoorschriften

- Snoei- en knotwerkzaamheden vinden alleen plaats in de periode tussen 1 oktober en 14 maart.
- Opsnoeien is niet toegestaan.
- Snoeiafval is verwijderd.
- Als u het snoeiafval versnipperd, voert u de snippers af.
- Chemische onkruidbestrijding is niet toegestaan.
- Branden is niet toegestaan in of in de directe omgeving (< 50 meter) van het element.
- Bemesting is niet toegestaan.
- U mag geen slootmaaisel, bagger, maaisel of tuinafval verwerken in het element.

Advies

- Door de oppervlakte van de kroonprojectie uit te rasteren, voorkomt u schade aan de wortels (en de stam) van de boom bij landbouwkundige werkzaamheden.
- U kunt een nestkast voor de torenvalk ophangen om geschikte nestgelegenheid voor deze soort te creëren.

Bijlage 1 KPI's, beheerpakketten en wegingsfactoren voor BBM-Brabant

Totaal oppervlakte bedrijf (ha)		0,00	Zie Kringlooprijzer en/of Gecombineerde Opgave 2020			
KPI	Groene indicatoren	Percentage				
10	KPI % (Agrarisch) natuurbeheer land	0,00%				
11	KPI % Kruidenrijk grasland	0,00%				
12	% Groen blauwe dooradering	0,00%				
13	Gebruik gewasbeschermingsmiddelen	0				

KPI % (agrarisch) natuurbeheer							
	Beheerpakketten	Pakketcode BBM	ANLb sleutel naar BBM	Wegingsfactor van ha	Aantal (ha)	Eenheid bij BBM	gewogen ha
10	Productief kruidenhoudend grasland	BBM100	niet in ANLb	0,4		ha	0,00
10	Grasland met rustperiode tot 8 juni	BBM101	1 a, b, q, r, z	0,39		ha	0,00
10	Grasland met rustperiode tot 15 juni	BBM102	1 c, f, p, t	0,52		ha	0,00
10	(Greppel) Plas-dras	BBM103	3	1,29		ha	0,00
10	Extensief beweid grasland	BBM106	6	0,32		ha	0,00
10	Bodemverbetering met ruige mest	BBM107	33b	0,09		ha	0,00
10	Hoog waterpeil	BBM108	8	0,04		ha	0,00
10	Botanisch grasland (extensief)	BBM113	13 a en b	1		ha	0,00
10	Overgangspakket naar kruidenrijk grasland (extensief)	BBM141	41	0,75		ha	0,00
10	Kruidenrijk grasland (extensief)	BBM151	5	1		ha	0,00
10	Oude graslanden met kruiden (>20 jaar)	BBM155	niet in ANLb	0,4		ha	0,00
	Beheerpakketten	Pakketcode BBM	ANLb sleutel naar BBM	Wegingsfactor van ha	Aantal (ha)	Eenheid bij BBM	gewogen ha
10	Stoppeland	BBM114	14	0,24		ha	0,00
10	Wintervoedselakker	BBM115	15	1,82		ha	0,00
10	Vogelakker	BBM116	16	1,60		ha	0,00
10	Biodivers inheems bouwland	BBM117	17	1,86		ha	0,00
10	Kruidenrijke akker	BBM118	18	1,58		ha	0,00
10	Bodemverbetering bouwland met gewasresten	BBM171	33c	0,30		ha	0,00
10	Kruidenrijke akkerrand	BBM119	19	1,82		ha	0,00

KPI % Kruidenrijk grasland							grenzen
Baheerpakketten	Pakketcode DDH	ANILK afvalst naar DDH	Weging op basis van ka	Aantal (ha)	Erkekid bij DDH	grenzen ka	
11	Productief kruidenrijk grasland	DDH188	niet in ANILK	0,4		ka	0,00
11	Kruidenrijk grasland (natuurief)	DDH185	5 ka	1		ka	0,00
11	Belastend grasland (natuurief)	DDH115	15 ka	1		ka	0,00
11	Belastend grasland (natuurief)	DDH131	15 en 32	1		ka	0,00
11	Overgangspakket naar kruidenrijk grasland (natuurief)	DDH141	41	0,25		ka	0,00
11	Kruidenrijk grasland (natuurief)	DDH151	5	1		ka	0,00
11	Oude graslanden met heiden (>20 jaar)	DDH155	niet in ANILK	0,4		ka	0,00
KPI % Groen blauwe dooradering							grenzen
Eenzijdig meten en kundembeheer (Natuur en	Pakketcode DDH	ANILK afvalst naar DDH	Weging op basis van ka	Aantal (ha)	Erkekid bij DDH	grenzen ka	
12	Kruidenrijk grasland (natuurief)	DDH185	5 ka	1		ka	0,00
12	Paal en klein hieland met water	DDH183	3	5,00		ka (als ka overblijft)	0,00 >>
12	Natuurreservaten met water	DDH118	18	5,00		ka (als ka overblijft)	0,00 >>
12	Riesland met klein rielgras	DDH111	11	5,00		ka (als ka overblijft)	0,00 >>
12	Kruidenrijk akkerland	DDH115	18	1,02		ka	0,00
12	Hakkeelbeem	DDH128	28	5,00		ka (als ka overblijft)	0,00 >>
12	Beem met laag of hoog gras en heide of landbouw	DDH121	21	5,00		ka (als ka overblijft)	0,00 >>
12	Kaai en akkerbeem	DDH122	22	5,00		ka (als ka overblijft)	0,00 >>
12	Strooelbeem	DDH123	23	5,00		ka (als ka overblijft)	0,00 >>
12	Strooelbeem	DDH124	24	5,00		ka (als ka overblijft)	0,00 >>
12	Half- en hooglandbeem	DDH125	25	5,00		ka	0,00
12	Hakkeelbeem	DDH127	27	5,00		ka	0,00
12	Grasland	DDH128	28	5,00		ka	0,00
12	Beem	DDH129	29	5,00		ka	0,00
12	Belastend grasland (natuurief)	DDH131	15 en 32	1		ka	0,00
12	Overgangspakketten: eenzijdig akkerbeem	DDH132	12 ka - d	5,00		ka (als ka overblijft)	0,00 >>
12	Solitaire beem op landbouwgrond (niet aanvallende beem) met specifieke zaadsoorten, o.a. vrijeland op landbouwgrond. Min 150 m uitrek of min 50 m doornende op 1,50 m hoogte, max 5 ha per ka	DDH146	25	25,00		ka (als ka overblijft)	0,00 >>
Gebruik gewasbeschermingsmiddelen							grenzen
13	Gebied	Pakketcode DDH	bevoegd gebruik	val "J" in	waarde	grenzen ka	
	<i>NET 10: Val "J" in de GEB gebiedsbewakingmiddelen of afzonderlijk gebruik of declaratie van "Saksen Water"</i>	DDH172	GEEN gewasbeschermingsmiddelen Geen gebruik afzonderlijk Deelname aan project "Saksen Water"		0		>>

Bijlage 2   Definities

Inheems

Inheemse flora of fauna van een bepaald gebied is sprake als deze soorten oorspronkelijk of sinds langere tijd (meestal sinds de laatste IJstijd) van nature in het gebied voorkomen en soorten die zich door toedoen van de mens hebben gevestigd voor 1500.

Inheemse soorten kunnen spontaan weer terugkomen, als hun leefgebied is hersteld. Inzaaien van flora is een noodoplossing, als zaad kan dan het beste streekeigen zaad gebruikt worden. In ieder geval geen buitenlands zaad (van buiten Nederland) inzaaien. Nederlandse insecten hebben het meeste baat bij inheemse soorten.

Streekeigen

Streekeigen soorten zijn inheemse soorten die van nature in de omgeving voorkomen en uitheemse soorten zoals bijvoorbeeld paardenkastanje, die in de omgeving vooral op erven en landgoederen al een lange toepassingshistorie hebben. Ze hebben het voordeel dat ze goed zullen groeien. Daarnaast bieden deze inheemse soorten voor flora en fauna de meeste schuil- en nestgelegenheid aan de streekgebonden vogels en insecten.

Exoten

Exoten zijn soorten die niet door eigen kracht maar door toedoen van de mens in ons land voorkomen. Voorbeelden daarvan zijn: Japanse duizendknoop, reuzenbereklaauw, halsbandparkiet, Amerikaanse rivierkreeft, Amerikaanse eik, muskusrat. Exoten kunnen negatieve gevolgen hebben voor de natuur. Ze hebben vaak geen of weinig natuurlijke vijanden en kunnen explosief groeien. Bijvoorbeeld Japanse duizendknoop, deze plant verspreid zich heel makkelijk, zowel langs wegen als via het water. De wortels van deze plant kunnen de fundering van huizen aantasten.

Afzetten

Afzetten betekent dat bomen en struiken in een landschapselement tot 10 – 30 centimeter boven de grond worden afgezaagd. De bomen en struiken groeien uit zichzelf weer uit. Daarbij is het van belang dat er genoeg licht op de bodem valt om de stobben opnieuw te laten uitlopen. Dat betekent vaak een vrij drastische dunning. Daarbij kunt u enkele overstaanders laten staan.

Overstaander

Overstaanders zijn bomen die u laat staan bij het afzetten van uw landschapselement. Dat kunnen markante bomen zijn, bomen met holtes of nesten, of bijzondere streekeigen soorten.

Bijlage 3   Meetmethode kruidenrijkdom

Brabant Productief kruidenhoudend grasland

Overal op het perceel zijn ten minste 8 soorten vlinderbloemigen en/of kruiden aanwezig.

Voor dit graslandpakket geldt dat dit op dezelfde wijze te toetsen is als in het ANLb: in een transect van 100 meter lang en 4 meter breed moet het verplicht aantal soorten vlinderbloemigen of kruiden in het groeiseizoen (april t/m oktober) aanwezig zijn. Zo'n traject moet u willekeurig over het perceel kunnen leggen en ongeacht ligging moet het vereiste aantal soorten binnen het traject aanwezig zijn.

Overige graslandpakketten

Er zijn minimaal 10 of 15* inheemse soorten grassen en niet-veredelde kruiden aanwezig per 25 m².

Voor deze graslandpakketten kunt u bij een homogeen perceel één willekeurig gekozen plot van 5 x 5 meter beoordelen. Bij een niet-homogeen perceel (bv. hoog/droog en laag/nat deel) beoordeelt u in elk deel een representatief plot van 5 x 5 meter. Ongeacht ligging moet het vereiste aantal soorten binnen het plot van 25 m² aanwezig zijn.

*Het juiste aantal staat in het desbetreffende BBM-pakket.